

Między światami. Karl Popper o problemie psychofizycznym

Krzysztof Gajewski
Instytut Badań Literackich
Polska Akademia Nauk

Warszawa, 10 czerwca 2014

Interakcjonizm psychofizyczny

- Problem ciała i umysłu sprowadza się do problemu mózgu i umysłu (Eccles)
- *"Interakcjonizm może zostać opisany jako rodzaj programu badań: otwiera wiele szczegółowych pytań, ale odpowiedzi na nie będą wymagały wielu szczegółowych teorii"*¹
- Interakcjonizm (Kartezjusz) vs. paralelizm (Spinoza)
- powołuje się na szyszynkę Kartezjusza
- Materializm, fizykalizm, behawioryzm — odrzucają istnienie umysłu i nie dają się obalić.²

¹Popper, Eccles, *The Self and Its Brain*, Berlin 1977, s. 37

²Karl Popper, *Wiedza a zagadnienia ciała i umysł*, przeł. T. Baszniak, Warszawa, s. 17.

Nieredukowalność stanów mentalnych

1. Idę do dentysty, gdyż boli mnie ząb
 - proces fizyczny (dziura) \Rightarrow zdarzenie mentalne (ból) \Rightarrow zdarzenie fizyczne (wizyta u dentysty)
2. Motocyklista zatrzymuje się na czerwonym świetle
 - zdarzenie fizyczne (czerwone światło) \Rightarrow zdarzenie mentalne (postrzeżenie, wykonanie działania) \Rightarrow zdarzenie fizyczne (naciśnięcie na hamulec)

Dwa kierunki przyczynowości

1. Przyczynowość oddolna (*upward causation*)
 - program redukcjonizmu: poziom makro daje się wyjaśnić w terminach poziomu mikro
 - redukcja chemii do fizyki (?)
 - redukcja ekonomii do psychologii (???)
2. Przyczynowość odgórna (*downward causation*)
 - Przykład kryształu: oddziałuje on z fotonami jako całość złożona z miliardów molekuł
 - Przykład silnika parowego: regulator silnika jest strukturą makroskopową, ale reguluje procesy fizyczne na poziomie mikroskopowym

Rozumienie przyczynowości może być zwodnicze

- atomy niczym tryby zegara mechanicznego
- przyciąganie i odpychanie elektromagnetyczne

Nie sposób uzyskać kompletnego rozumienia, można dążyć jedynie do cząstkowego (Podobnie jak Niels Bohr w przypadku teorii kwantowej).

Ontologia. Co oznacza „realny”?

Coś jest realne, gdy

„jest zdolne do wywierania efektu przyczynowego (causal effect) na prima facie realne przedmioty”³

Uwaga: *ignotum per ignotum*

³Popper, Eccles, *The Self and Its Brain*, s. 9

Podział trzyczęściowy

- Świat 1 — świat fizyczny (przedmioty i stany rzeczy: procesy, siły, pola sił, ciała materialne, itd.)
- Świat 2 — świat stanów mentalnych (świadomych, nieświadomych oraz dyspozycji psychologicznych)
- Świat 3 — świat autonomicznych treści myślowych (liczby, opowieści, mity wyjaśniające, narzędzia, teorie naukowe, zarówno prawdziwe, jak i fałszywe, problemy naukowe, instytucje społeczne, dzieła sztuki)

1. Rzeźbiarze inspirować się istniejącymi rzeźbami.
 - rzeźba \Rightarrow postrzeżenie, wykonanie działania \Rightarrow podobne rzeźby
 - Świat 1/3 \Rightarrow Świat 2 \Rightarrow Świat 1/3
2. Sformułowanie i zastosowanie teorii naukowej
 - problem \Rightarrow rozumienie problemu \Rightarrow czytanie książek \Rightarrow formułowanie **nowego** rozwiązania \Rightarrow publikacja wyników \Rightarrow dyskusja wyników \Rightarrow zastosowania w przemyśle
 - Świat 3 \Rightarrow Świat 2 \Rightarrow Świat 1/3 \Rightarrow Świat 3 \Rightarrow Świat 1/3 \Rightarrow Świat 3 \Rightarrow Świat 1

Charakterystyka przedmiotów ze Świata 3

1. Przedmioty ze Świata 3 są abstrakcyjne, choć realne, gdyż mogą wchodzić w interakcje przyczynowe ze Światem 1
2. Ich natura jest nieistotna, Popper odrzuca esencjalizm.
3. Są one narzędziami do radzenia sobie z problemami Świata 1: ewolucja kulturowa kontynuuje ewolucję biologiczną.
4. Żadne z używanych przez człowieka narzędzi nie jest zdeterminowane biologicznie, z wyjątkiem języka (Helen Keller).
5. Wraz z nabywaniem języka dziecko nabywa samoświadomość.
6. Kartezjańskie "Myślę, więc jestem" zakłada używanie języka

Dwa typy przedmiotów ze Świata 3

1. Przedmioty wcielone (*embodied*): książki, nowe leki syntetyczne, komputery, samoloty
 - Należą do dwóch światów: 1 i 3.
2. Przedmioty niewcielone (*unembodied*): liczby pierwsze, liczby parzyste, nieokryte problemy matematyczne
 - Należą tylko do Świata 3.

Istnienie niewcielonych przedmiotów ze Świata 3 podważa tezę głoszącą, że nasze ujmowanie (*grasp*) przedmiotów ze Świata 3 zawsze zależy od zmysłowego kontaktu z ich materialnym wcieleniem

Jak pojmujemy przedmioty ze Świata 3?

Teorie rozumienia

- U Platona — ogląd oczami duszy (*Fedon*)
- Popper
 - Rozumienie nie jest kontemplacją, ale praktyką, aktywną **re-kreacją** przedmiotu (przykład zdania łacińskiego).
 - Zakłada umiejętności do wytwarzania przedmiotów ze Świata 3, **w szczególności językowych**.
 - Umiejętności te kształtują się w procesie wychowania metodą prób i błędów, a więc percepcja się kształtuje przez działanie.
 - Nauka ta jest najzupełniej naturalna i zakłada realizm bezpośredni.

Zarówno pojmowanie, jak i postrzeganie są procesami ze Świata 2.

- Świat 2 jest aktywny, produktywny i krytyczny.
- Interakcje międzyświatowe polegają na tworzeniu i dopasowywaniu przedmiotów (*making and matching*)

Świat 2 → postrzeganie → Świat 1

- Nie jest bierne, polega na tworzeniu hipotez (patrzeć-widzieć).
- Zwykle automatyczne i nieświadome

Świat 2 → pojmowanie (*grasping*) → Świat 3

- Proste przedmioty pojmowane są automatycznie i nieświadomie ("dostrzegane").
- Bardziej złożone musimy świadomie re-konstruować.

Problem psychofizyczny

1. Mówienie o ciele i umyśle jest zwodnicze, występują różne poziomy i rodzaje świadomości (pełna świadomość, świadomość zwierzęca)
2. Idea hierarchii instancji kontrolnych (od podstawowych czynności życiowych po zachowania)
3. Idea plastycznej kontroli (szerokie spectrum możliwych reakcji na bodźce środowiskowe)
4. Antycypacja następstw możliwych działań prowadzi do powstania Świata 2 (innerwacja)

Teoria świadomości

1. Pełna świadomość wymaga istnienia Świata 3, świata treści myślowych.
2. Zakłada akceptację teorii przestrzeni, czasu, ciał fizycznych, regularności świata fizycznego.
3. Interakcja jaźni i mózgu odbywa się w ośrodku mowy.
4. Świadomość kontroluje wiele naszych ruchów (są to działania), ale nie wszystkie (np. jazda na rowerze — kontrola nieświadoma).
5. Najwyższym ośrodkiem w hierarchii instancji kontrolnych są teorie ze Świata 3.
6. Funkcją łącznika między umysłem i mózgiem pełni ośrodek mowy (Po przecięciu spoidła wielkiego pacjent nie jest świadom, co dzieje się z lewą stroną jego ciała).⁴

⁴Karl Popper, Wiedza a zagadnienia ciała i umysłu, przeł. T. Baszniak, Warszawa, s. 156-158, 179.

Pytania i wątpliwości

1. Świat 3 oddziałuje przyczynowo zawsze za pośrednictwem Świata 2⁵. W jakim sensie jest autonomiczny bytowo? Stanowi raczej rację do działania, ale nie jego przyczynę (*reason/cause*)
2. W jaki sposób możemy zweryfikować naszą hipotezę odnośnie przedmiotu ze Świata 3? (W przypadku Świata 2 odbywa się to poprzez działanie)
3. Jak przebiega oddziaływanie między Światem 2 i 1? Jak znaczenia realizowane są fizykalnie? (istota problemu psychoficznego)
4. Popper nie przedstawia rozwiązanie problemu, ale stara się pokazać, dlaczego jest ono nieistotne.

⁵Karl Popper, Wiedza a zagadnienia ciała i umysł, przeł. T. Baszniak, Warszawa, s. 17.